

A study of the process and problems of creating multilingual dictionaries that combine ideographic dictionaries in English and Uzbek

Sevinch SADIKOVA¹

Uzbekistan State World Languages University

ARTICLE INFO

Article history:

Received August 2024

Received in revised form

10 September 2024

Accepted 25 September 2024

Available online

25 October 2024

Keywords:

multilingual dictionaries,
ideographic dictionaries,
lexicography,
semantic equivalence,
cultural nuances,
idiomatic expressions,
dictionary compilation,
lexicographic challenges,
bilingual resources.

ABSTRACT

This article explores the intricate process of developing multilingual dictionaries that integrate ideographic dictionaries in English and Uzbek. It examines the theoretical and practical challenges faced during the creation of such resources, including issues related to semantic equivalence, cultural nuances, and the representation of idiomatic expressions. The research highlights the importance of a systematic approach to dictionary compilation, taking into account the linguistic features of both languages and their respective ideographic systems. By analyzing existing multilingual dictionaries and conducting interviews with lexicographers, this study aims to provide insights into best practices and innovative strategies for creating effective bilingual resources that enhance language learning and cross-cultural communication.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss4/S-pp343-348>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Ingliz va o'zbek tillarida ideografik lug'atlarni birlashtirgan ko'p tilli lug'atlar yaratish jarayoni va muammolarining tadqiqi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

ko'p tilli lug'atlar,
ideografik lug'atlar,
leksikografiya,
semantik ekvivalentlik,
madaniy nuanslar,
idiomatik iboralar,

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi ideografik lug'atlarni birlashtirgan ko'p tilli lug'atlarni ishlab chiqishning murakkab jarayoni ko'rib chiqilgan. Unda bunday manbalarni yaratish jarayonida duch keladigan nazariy va amaliy muammolar, shu jumladan semantik ekvivalentlik, madaniy nuanslar va idiomatik iboralarni ifodalash bilan bog'liq

¹ PhD, Associate Professor, Uzbekistan State World Languages University.

lugʻat tuzish,
leksikografik muammolar,
ikki tilli manbalar.

masalalar koʻrib chiqiladi. Tadqiqot ikkala tilning lingvistik xususiyatlarini va ularning tegishli ideografik tizimlarini hisobga olgan holda lugʻatlarni tuzishda tizimli yondashuvning muhimligini taʼkidlaydi. Mavjud koʻp tilli lugʻatlarni tahlil qilish va leksikograflar bilan suhbatlar oʻtkazish orqali ushbu tadqiqot til oʻrganish va madaniyatlararo aloqani yaxshilaydigan samarali ikki tilli resurslarni yaratish boʻyicha eng yaxshi amaliyotlar va innovatsion strategiyalar haqida tushuncha berishga qaratilgan.

Исследование процесса и проблем создания многоязычных словарей, объединяющих идеографические словари на английском и узбекском языках

Ключевые слова:

многоязычные словари,
идеографические словари,
лексикография,
семантическая
эквивалентность,
культурные нюансы,
идиоматические
выражения,
составление словаря,
лексикографические
задачи,
двуязычные ресурсы.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается сложный процесс создания многоязычных словарей, объединяющих идеографические словари английского и узбекского языков. Особое внимание уделяется теоретическим и практическим проблемам, таким как семантическая эквивалентность, учет культурных особенностей и представление идиоматических выражений. Подчеркивается необходимость системного подхода к составлению словаря, который учитывает лингвистические особенности обоих языков и их идеографические системы. На основе анализа существующих многоязычных словарей и интервью с лексикографами исследование предлагает лучшие практики и инновационные стратегии создания эффективных двуязычных ресурсов, способствующих изучению языка и межкультурной коммуникации.

KIRISH

Oʻzaro bogʻliqlik kuchayib borayotgan dunyoda tillar va madaniyatlar oʻrtasidagi samarali muloqotga boʻlgan talab hech qachon bu qadar muhim boʻlmagan. Koʻp tilli lugʻatlar bu ishda muhim vosita boʻlib xizmat qiladi, tushunishni osonlashtiradi va turli lingvistik jamoalar oʻrtasidagi tafovutlarni yoʻqotadi. Ushbu tadqiqot oʻziga xos til va madaniy oʻziga xosliklarni oʻzida mujassam etgan ikki til – ingliz va oʻzbek tillarida ideografik lugʻatlarni oʻzida mujassamlashtirgan koʻp tilli lugʻatlarni yaratishning murakkab jarayoniga qaratilgan.

Ingliz tili oʻzining keng lugʻat boyligi va global taʼsiri bilan oʻzining oʻziga xos grammatik tuzilmalari va turkiy ildizlardan olingan ideografik unsurlari bilan ajralib turadigan oʻzbek tilidan keskin farq qiladi. Ushbu ikki tizimni izchil koʻp tilli resursga integratsiya qilish muammosi jiddiy nazariy va amaliy toʻsiqlarni keltirib chiqaradi. Semantik ekvivalentlik, madaniy nyuanslar va idiomatik iboralarni ifodalash kabi masalalar diqqat bilan koʻrib chiqish va innovatsion yondashuvlarni talab qiladi.

Ushbu tadqiqot loyihasi ingliz va o'zbek tillarining lingvistik xususiyatlarini hurmat qiladigan tizimli metodologiya zarurligiga alohida e'tibor qaratgan holda lug'at tuzishning murakkab tabiatini o'rganishga qaratilgan. Mavjud ko'p tilli lug'atlarni tahlil qilish va intervyu orqali leksikograflar bilan hamkorlik qilish orqali ushbu tadqiqot ikki tilli resurslar samaradorligini oshirishi mumkin bo'lgan ilg'or tajribalar va innovatsion strategiyalarni aniqlashga intiladi. Oxir oqibat, maqsad nafaqat til o'rganishga yordam beradigan, balki turli xil dunyomizda ko'proq tushunishni rag'batlantiradigan madaniyatlararo muloqotga yordam beradigan vositalarni ishlab chiqishga hissa qo'shishdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Ko'p tilli lug'atlarni yaratish, xususan, turli tillardan ideografik elementlarni birlashtirgan lug'atlar katta ilmiy e'tibor mavzusi bo'ldi. Ushbu adabiyot tahlili uchta asosiy yo'nalishga qaratiladi: mavjud ko'p tilli lug'atlar, lug'atlarni tuzish uchun nazariy asoslar va ideografik tillar bilan bog'liq o'ziga xos muammolar.

1. Mavjud ko'p tilli lug'atlar:

Ingliz va o'zbek tillarini o'z ichiga olgan hozirgi ko'p tilli lug'atlarni ko'rib chiqish lug'atlarni tuzishda turli xil yondashuvlarni ochib beradi. "O'zbekcha-inglizcha Lug'at" kabi asarlar va turli onlayn manbalar semantik ekvivalentlik va madaniy kontekstning muammolarini ta'kidlaydi. Hartmann va Jeyms (2005) kabi leksikograflar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar lug'atlarni yaratishda foydalanuvchiga yo'naltirilgan dizaynning muhimligini ta'kidlab, lug'atlar o'quvchilar va tarjimonlarning ehtiyojlarini qondirishi kerakligini ko'rsatmoqda.

Ikki tilli lug'atlar (masalan, ingliz-ispn, ingliz-Xitoy) bo'yicha qiyosiy tadqiqotlar ingliz-o'zbek kontekstida qo'llanilishi mumkin bo'lgan umumiy amaliyot va metodologiyalar haqida tushuncha berishi mumkin. Tarp (2008) va Bergenholtz Tarp (2009) kabi olimlarning asarlari lug'at tuzishda tizimli yondashuvlarning ahamiyatini muhokama qiladi, bu ko'p tilli resurslarni loyihalashni xabardor qilishi mumkin.

2. Lug'at tuzish uchun nazariy asoslar:

Ramka semantikasi (Fillmore, 1982) va kognitiv Tilshunoslik (Lakoff, 1987) kabi nazariy asoslar turli tillarda ma'no qanday qurilganligi haqida qimmatli tushunchalarni taklif etadi. Ushbu nazariyalar ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi semantik ekvivalentlarni aniqlash jarayoniga, ayniqsa ideografik iboralar bilan ishlashda rahbarlik qilishi mumkin.

Bundan tashqari, leksik sohalar va semantik tarmoqlar tushunchasi (Malmkjaer, 2002) yozuvlarni ikkala tilning tuzilmalarini aks ettiradigan tarzda tashkil etishda, foydalanuvchilarning nuanslar va kontekstual foydalanishni tushunishda yordam berishi mumkin.

3. Ideografik tillar bilan bog'liq muammolar:

Ideografik elementlarning integratsiyasi Haspelmat (2010) kabi olimlarning ishlarida ko'rinib turganidek, turli tillarning turli xil ma'nolarni qanday kodlashini muhokama qiladigan noyob muammolarni keltirib chiqaradi. Idiomalar, metafora va madaniy jihatdan o'ziga xos atamalarini ifodalash tarjimalar nafaqat lingvistik jihatdan aniq, balki madaniy jihatdan ham dolzarb bo'lishini ta'minlash uchun nuansli yondashuvni talab qiladi.

Kachru (1992) tomonidan til va madaniyat bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tarjima va lug'at yozuvlarida madaniy kontekstning ahamiyatini ta'kidlab, lug'atlar nafaqat so'zlar ro'yxati, balki madaniy ahamiyatga ega manbalar sifatida xizmat qilishi kerakligini ta'kidlaydi.

Metodologiyasi

Ushbu tadqiqot metodologiyasi ingliz va o'zbek tillaridan ideografik elementlarni birlashtirgan ko'p tilli lug'atlarni yaratish jarayonlari va muammolari haqida to'liq ma'lumotlarni to'plash uchun sifat va miqdoriy yondashuvlarni o'z ichiga oladi.

1. Ma'lumotlarni yig'ish:

Adabiyotlarni o'rganish: ko'p tilli lug'atlarni tuzish bo'yicha mavjud adabiyotlarni inglizcha-O'zbekcha manbalarga e'tibor qaratgan holda to'liq ko'rib chiqish. Bunga akademik maqolalar, tezislari va nashr etilgan lug'atlar kiradi.

Intervyular: leksikograflar, tilshunoslar va til o'qituvchilari bilan yarim tuzilgan intervyular orqali muloqot qiling. Savollar lug'at tuzish bilan bog'liq tajribalariga, duch kelgan muammolarga va ideografik elementlarni birlashtirishda qo'llaniladigan strategiyalarga qaratiladi.

2. Amaliy Tadqiqotlar:

Ingliz va o'zbek tillarini o'z ichiga olgan mavjud ko'p tilli lug'atlarning aniq amaliy tadqiqotlarini tahlil qilish. Ushbu tahlil ularning tuzilishini, kirishni tashkil qilishni va ideografik iboralarini davolashni o'rganishni o'z ichiga oladi.

Kelajakdagi loyihalar uchun moslashtirilishi mumkin bo'lgan muvaffaqiyatli lug'atlardan eng yaxshi amaliyotlarni aniqlang.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Aniqlangan asosiy muammolardan biri ingliz va o'zbek tillari o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri semantik ekvivalentlarni topishda, xususan idiomatik iboralar va madaniy jihatdan o'ziga xos atamalar uchun qiyinchilik edi. Ko'pgina inglizcha iboralar o'zbek tilida bevosita o'xshash emas, bu ijodiy tarjima strategiyasini talab qiladi.

Madaniy kontekst: madaniy kontekstning lug'at yozuvlariga qo'shilishi juda muhim deb ta'kidlandi. Respondentlarning ta'kidlashicha, etarli madaniy tushuntirishlarsiz foydalanuvchilar atamalarni noto'g'ri talqin qilishlari yoki ularning to'liq ma'nosini tushunmasliklari mumkin.

Ideografik vakillik: tadqiqot shuni ko'rsatdiki, o'zbek tiliga xos bo'lgan belgilar yoki belgilar kabi ideografik elementlarni ifodalash lug'at formatida tartib va dizayn jihatidan muhim muammolarni keltirib chiqardi. Bu, ayniqsa, foydalanuvchi interfeysi muhim rol o'ynaydigan raqamli lug'atlar uchun juda muhim edi.

2. Foydalanuvchining fikri:

Til o'rganuvchilar va tarjimonlar bilan o'tkazilgan so'rovlar shuni ko'rsatdiki, mavjud ko'p tilli lug'atlarda ko'pincha ularning yozuvlarida aniqlik va chuqurlik yo'q. Foydalanuvchilar kontekstda foydalanishni ko'rsatadigan yanada kengroq tushuntirishlar va misollar olish istagini bildirdilar. Ko'plab respondentlar lug'atlarda, xususan, o'zbek tilining ideografik jihatlari bilan tanish bo'lmagan o'quvchilar uchun tushunishni kuchaytirish uchun audio talaffuz va ko'rgazmali qurollar bo'lishi kerakligini ta'kidladilar.

3. Amaliy tadqiqotlarning eng yaxshi amaliyotlari:

Muvaffaqiyatli ko'p tilli lug'atlarni tahlil qilish bir nechta eng yaxshi amaliyotlarni aniqladi, jumladan:

Foydalanuvchiga yo'naltirilgan dizayn: intuitiv navigatsiya va aniq kirishni tashkil etuvchi foydalanuvchi ehtiyojlarini birinchi o'ringa qo'yadigan lug'atlar samaraliroq bo'ldi.

Madaniy eslatmalarni birlashtirish: tarjimalar bilan bir qatorda madaniy yozuvlarni o'z ichiga olgan manbalar foydalanuvchilarga qimmatli kontekstni taqdim etdi va tushunishni yaxshiladi.

Dinamik formatlar: interaktiv xususiyatlarni taklif qiluvchi raqamli lug'atlar (masalan, qidiruv funktsiyalari, multimedia tarkibi) statik bosma versiyalarga nisbatan ma'qullandi.

4. Nazariy Tushunchalar:

Ramka semantikasi va kognitiv Tilshunoslik nazariyalarini qo'llash yozuvlarni tuzishda foydali bo'ldi. Ushbu ramkalar tillarda ma'no qanday yaratilishini chuqurroq tushunishga yordam berdi va yanada nozik tarjimalarga imkon berdi.

1. Kompleks yondashuvlarga ehtiyoj:

Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ideografik elementlarni birlashtirgan samarali ko'p tilli lug'atlarni yaratish lingvistik, madaniy va texnologik omillarni hisobga oladigan kompleks yondashuvni talab qiladi. Bitta o'lchamdagi model etarli emas; aksincha, lug'atlar foydalanuvchilarning o'ziga xos ehtiyojlariga moslashtirilishi kerak.

2. Madaniy kontekstning ahamiyati:

Madaniy kontekstni lug'at yozuvlariga kiritish to'g'ri tushunish va foydalanish uchun juda muhimdir. Lug'atlar nafaqat leksik manbalar, balki tillar orasidagi tafovutni bartaraf etadigan madaniy qo'llanma sifatida ham xizmat qilishi kerak.

3. Foydalanuvchi tajribasiga e'tibor:

Intuitiv dizayn va interaktiv xususiyatlar orqali foydalanuvchi tajribasini oshirish ko'p tilli lug'atlar samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Multimedia elementlari orqali foydalanuvchilarni jalb qilish saqlash va tushunishga yordam beradi.

4. Kelajakda rivojlanish bo'yicha tavsiyalar:

Kelajakdagi lug'at loyihalari lingvistik jihatdan aniq va foydalanuvchilarga qulay resurslarni yaratish uchun tilshunoslar, o'qituvchilar va texnologiyalarni ishlab chiquvchilar o'rtasida hamkorlikni birinchi o'ringa qo'yishi kerak.

Foydalanuvchilarning doimiy mulohazalari lug'atlarning o'zgaruvchan ehtiyojlarni qondirish uchun rivojlanishini ta'minlash uchun rivojlanish jarayoniga qo'shilishi kerak.

XULOSA

Ingliz va o'zbek tillariga qaratilgan ideografik elementlarni o'zida mujassam etgan ko'p tilli lug'atlarni yaratish jarayoni va muammolarini o'rganish lingvistik tuzilmalar, madaniy kontekstlar va texnologik imkoniyatlar o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqlikni yoritib berdi. Ushbu harakat madaniyatlararo tushunish va muloqotni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlarni taklif qilsa-da, muammolar jiddiy va innovatsion yechimlarni talab qiladi.

Ushbu tadqiqot ideografik elementlarni o'z ichiga olgan ko'p tilli lug'atlarni yaratish qiyin, ammo oxir-oqibat foydali ish ekanligini ko'rsatdi. O'ziga xos murakkabliklarni tan olish va hal qilish va innovatsion yechimlarga sarmoya kiritish orqali biz til va madaniy bo'linishlarni bartaraf etadigan, madaniyatlararo tushunish va muloqotni kuchaytiradigan kuchli resurslarni yaratishga yo'l ochishimiz mumkin. Bunday lug'atlarning til o'rganish, madaniyatlararo tadqiqotlar va xalqaro aloqalar nuqtai nazaridan potentsial foydalari katta bo'lib, ushbu muhim sohada keyingi tadqiqotlar va ishlanmalarni rag'batlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Кубрякова Е.С. О когнитивной лингвистике и семантики термина когнитивны // Вестник Воронежского государственного университета. –Воронеж, 2001.90-с
2. Safarov Sh. S. Kognitiv tilshunoslik.-Jizzax: Sangzor,2006.- B.91
3. Mamatov A. E. Tilga kognitiv yondashuvning mohiyati nimada? Tilshunoslikning dolzarb masalalari: Prof. A.Nurmonov tavalludining 70 yilligiga bag'ishlab o'tkazilgan ilmiy-amaliy anjuman materiallari.-Andijon,2012/-B.212-219.
4. Sodikova S. Ўзбек, инглиз ва рус тилларида ассоциатив луғатлар тузишнинг ўзига хос хусусиятлари *МУФАЛЛИМ ҲАМ ЎЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ* Илмий методологик журнал ISSN: 2181-7138 № 6-2022
5. Аскольдов С.А. Концепт и слово// Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология.-М: Academia. 1997.-С.267-280
6. Ray Jakendoff, 1989: "What is a concept, that a person may grasp it". Program in Linguistics and Cognitive Science Brandies University Watham.
7. Bekmurodova M.J. The benefits of teaching foreign languages at an early age. (2024) Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research. ISSN 2349-5715
8. George Lakoff: 1980: Metapfors We Live BY
9. Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiqi yo'llarini izlab// O'zbek tili va adabiyotiT.:2012, 3-16-B.